
Eszenyi Miklós írása valószínűleg megszólalásra ösztönöz majd néhány olvasót. Az első hozzászólás közvetlen munkatársunktól, Kövendi Dénestől érkezett, de állásfoglalást kértünk az IFLA UAP irodájától is a kérdés általános vonatkozásait illetően. Hogy ez a téma a külföldi könyvtári gyakorlatban is nehézségeket okoz, az Mohor Jenő „Kitekintés” rovatbeli szemléjéből is kiderül. Figyelmükbe ajánljuk a „Könyvszemle” rovat Információs szabadság és cenzúra témájú ismertetését is. (A szerk.)

Szex a könyvtárban

Eszenyi Miklós

Az utóbbi években Magyarországon a könyvés folyóiratkiadás területén is jelentős változás következett be: a piacgazdaság kialakulása következtében bármit ki lehetett (és lehet) nyomtatni, amire kereslet van. Így kerültek az üzletkebe, az újságosbódékba a különböző szex- és pornókiadványok, csak éppen a könyvtárakba nem. A könyvtáros szakma nem szentelt figyelmet e kiadványoknak (hát még érdeklődést!), tehát azok könyvtári előfordulása esetleges, de nem jellemző. Amíg az olvasásszociológusok nagy teret szentelnek a lektúrnak, a ponyvairodalomnak, addig a szex- és pornókiadványok olvasása – legalábbis itthon – nem keltette fel figyelmüket.

Ez vajon struccpolitika? Tény, hogy ezek a kiadványok léteznek. A kérdés az, hogy helyet kapjon-e ez az anyag a könyvtárban, s ha igen, milyen mértékben?

A hazai szex- és pornóirodalom fejlődéstörténete

Hazánkban az erotikus, szex- és pornókiadványok sokáig hozzáférhetetlenek voltak. Máig sem tisztázott, hogy miért, hiszen – bár sokan próbálták – senki sem tudta megmondani azt sem, hogy mi igazából a szex vagy a pomográfia. Így ma is azt az elvet kell elfogadnunk, miszerint minden attól függ, hogy ki hogyan olvassa, értelmezi azokat. No persze el ne felejtjük, hogy a szerző neve micsoda értékmérő, mert ha Petronius, D.H. Lawrence vagy éppen Esterházy Péter neve helyett az szerepelne a könyvön szerzőként, hogy Kis Pál, rögtön rásútnék a könyvre: ez bizony a legvadabb pomó.

A „leplek lehullása” tulajdonképpen a felvilágosító irodalom megjelenésével veszi kezdetét.

Ma már furcsa, de a haladás jele volt, hogy folyóiratokban, vagy könyvalakban felvilágosító írások láttak napvilágot. Ezek mellett nagy sikernek örvendtek a klasszikus tanító-könyvek (pl. Káma Szútra, Illatos kert), majd a nyolcvanas években a párkapcsolatok szociográfiáját boncolgató Miskolczi Miklós-könyvek (pl. Mindenki mással csinálja, Hazudni boldog hitvest).

Aztán a hetvenes években már voltak meztelen nőket mutogató kártya- és aktnaptárak, illetve apró szexképek tarkították a Film-Színház-Muzsika, Magyar Ifjúság pletykarovatait (ez utóbbi rovatokban főleg azon funkcióval, hogy kifigurázzák a dekadens és rothadó kapitalizmus züllöttségét). Szintén a hetvenes évektől nagy keresletnek örvendett az alkalmanként megjelenő Tollasbál vagy a Színész-Újságíró Magazin (még a TV-Híradó is beharangozta megjelenésüket, s másnap reggel 1-2 óra alatt elkapták, jobb esetben „pult alól” lehetett hozzáférni). Alkalmanként a mozik is vetítettek erotikus (művész)filmeket, elég utalnunk Pasolini rendezéseire. És ne felejtjük el, hogy „ünnepi” alkalmakkor (pl. szilveszter) Árkus József Parabolájában is megjelent néhány meztelen hölgy, sőt - ha emlékezetem nem csal - férfi is. Akik ezért Árkust támadták, nem sejtették, hogy eljön az az idő, amikor a magyar televízió, rádió, sajtó riportokat készít a pornósztár Cicciolinával, a transzvesztita Terry Blackkel, a híres kurtizánnal, Balogh Kátival, a szexsztár Kiszkel Tünde riporterként szerepel, a Friderikusz-showban pedig a Chippendale-férfiak vetkőznek, sőt a mozi bemutat 1-2 hazai filmet, mint a K. vagy a K2.

A szexkiadványok csúcspontján talán 1989-1990. Kezdetben csak olyan klasszikusnak számító művek jelentek meg patinás kiadóknál, mint Sade márki: Justine, avagy az erény meghurcoltatása (Bp., Európa, 1988), Guillaume Apollinaire: Tizenegyezer vessző (Bp., Unió, 1990), Pauline Réage: O története (Bp., Európa, 1990). Több kiadó olyannyira sikeresnek tartotta - az immár nemcsak klasszikus - erotikus és szexkönyvek megjelenését, hogy sorozatokat indítottak, pl. Európa Könyvkiadó - Bibliotheca Erotica, Unió Kft. - Erato Könyvtár, Népszava Kiadó - Szextettek címmel. Hamarosan jöttek a gombamódra szaporodó új kiadók, rájöttek, hogy ez jó üzlet, kiadványaikkal sok pénzt kerestek, de a színvonal egyre süllyed(t).

Ezidőben a lapkiadás területén is lehulltak az ágyékkötők, megjelentek az erotikus magazinok, mint pl. az Erato, Apolló, Sapphó (azóta valamennyi

megszűnt). Ezek akkor még igen mértéktartónak számítottak, átlagos aktképeket közöltek, ritkán egy-egy férfiét is (természetesen olyan megvilágításban, hogy a „kényes” testrészek takarva maradjanak).

Várható volt, hogy a fejlődés menete ezen a ponton nem áll meg. Lányi András írta 1990-ben: „A szexuális tiltások nyomán sarjadó sokszínű erotikus kultúrát felváltja a szexuális demokrácia kíméletlen egyöntetűsége... Az úgynevezett örömelvű szexuálpedagógia és a rámenős pornópiac slicciben nyitott társadalma tudniillik mélységesen aszexuális. Minél fásultabb, annál inkább rászorul az izgatószerekre. És minél inkább él velük, annál frusztráltabb, elégtelenebb, unottabb. Kényszeres kíváncsisággal követel valami újat: mi az, amit még a bűn és a titok aurája vesz körül? Jöjjenek a vérfertőzők, a kéjgyilkosok, a pederaszták!”¹ Így születtek aztán sorra Czére Béla (amúgy De Perella márkinő) pomóregényei, a riportkötetek (még Mezei András is írt egyet) és a kriminalizált szex. Ez utóbbi kategóriában különösen magas színvonalú Heinz Sobota: A kurvapécér (Bp., Új Génius, 1990) c. önéletrajzi könyve, amiből aztán semmi nem hiányzik.

A vizuális megjelenítés terén az első bomba akkor robbant, amikor megjelent a Szeretkezés c. színes fotófüzet a Pszichoteam kiadásában. A szenzációhajhász sajtó hosszasan tárgyalta az esetet, leginkább azon csámcsogva, hogy a műhöz - lektorként - nevét adta két ismert pszichológus is. Persze - ahogy ez lenni szokott - a botrányhangulat és a mű megjelenése miatti tiltakozás még jobban növelte a kiadvány keresettségét. A sajtó ekkor kezdett el az után „nyomozni”, hogy hol a határ az erotika és a pornó között, persze nem sok sikerrel². Aztán cenzúra ide vagy oda, megjelent a Szeretkezés 2. kötete is Együttlét címmel. Ezen mások is felbuzdultak: sorra jelentek meg olyan kiadványok, melyek a szexuális aktust mutatják be.

A bő kiadványkínálatot tekintve két kategóriát különíthetünk el a képes anyagokon belül: egyik típusba az ún. soft pornó tartozik (mint pl. a Playboy, vagy újabban a Magyarországon is kapható, nők számára készült, szép testű férfiakat bemutató Playgirl), míg a másikba a szexuális aktus különböző válfajait bemutató hard pornó (ld. többek között az Erotika, ÖKM, Tutti Frutti Party c. folyóiratokat).

Mindez eddig heteroszexualitás. Kérdés, hogy mi van a többiekkel. Alig valami, bár az utób-

bi évtizedben két jelentős mű is megjelent e témában. Erős László: *Furcsa párok. Homoszexuálisok titkai nyomában* (Bp., Szerző, 1984) a homoszexualitás és a leszbikus szerelem lélektanát, szociológiáját, történeti vonatkozásait is igyekszik bemutatni, míg Géczy János: *Vadnarancsok II. Homoszexuálisok vallomásai* (Bp., Magvető, 1987) c. műve riportokat tartalmaz. 1991 áprilisa óta jelenik meg a *Mások* c. információs, érdekvédelmi és kulturális folyóirat (az International Lesbian and Gay Associationba felvett Lambda Budapesti Baráti Társaság kiadványaként).

Végül a videokazettákról. A külföldről behozott videokazetták forgalmazása – mint kiderült – jó üzlet. Csak idő kérdése volt, hogy mikor jelenik meg „hazai” a piacon. Nem kellett sokat várni, bár az első példányok még felvilágosító cézzal születtek (pl. *Szex ABC*). 1990-ben megfilmesítették L. di Sartore (D. Szabó László) *Pomóasztár volt öngyógyító* c. könyvét. És 1992-ben már nagy csinnadrattával harangozták be a *Jancsi és Juliskát*³, amelyet hazánkfia, Tom Andrews rendezett. Az azóta eltelt alig egy év óta számos kazettán olvashattuk a „Tom Andrews produkció” feliratot. Különböző hazai cégek alakultak, mint a Tini Stúdió, Luxx Video és társaik, akik mindenféle témakörben villámgyorsan készítik az új filmeket. Néhány cím a gazdag kínálatból: *Hárman az ágyban*, *Ötszex*, *Gruppenszex a leánykollégiumban* (csoportos szex), *Forró lányok szerelmei* (leszbikus), *Budapesti srácok*, *Nagy fogás* (homoszexuális), *Análszex a Balatonnál* stb.

Látható, hogy a „másodpercek törtrésze” alatt milyen sokszínű lett a magyar szex- és pornókiadványok piaca. Kérdés, hogy hogyan viszonyuljon mindehhez a könyvtáros?

Az olvasó, a szexirodalom és a könyvtár(os)

Az imént feltett kérdésemre valószínűleg nagyon sokan úgy válaszolnak, hogy sehogya. Még mit nem – mondhatnák –, amikor szépirodalomra, szakkönyvekre is alig van pénz, s akkor nekünk az legyen a legnagyobb gondunk, hogy mi legyen a szexkönyvekkel, -folyóiratokkal és filmekkel?

Ez is egy álláspont, bár mégsem állja meg a helyét. Bízunk benne, hogy hamarosan Magyarországon is jóléti állam lesz, s a könyvtárak külö-

nösebb nehézség nélkül tudják beszerezni a műveket.

Addig is érdemes a külföldi példákat megvizsgálni. 1984-ben Robert G. Sewell egyetemi könyvtáros a populáris irodalom vizsgálatával foglalkozva⁴ feltette a kérdést: mindez szemét (trash) vagy kincs (treasure)? Igaz, hogy konkrétan nem említi a szex- és pornókiadványokat, de ezeket is, akárcsak a krimi, horrort, ponyvát a konzumirodalomhoz sorolhatjuk. Szerinte azért fontos az efféle irodalom beszerzése (egyetemi könyvtári vonatkozásokban), mert a felsőoktatási intézmények gyakorta indítanak populáris kultúrával foglalkozó speciálkollégiumokat. Mint írja, a könyvtárosok idegenkedése miatt ezt az anyagot nemigen szerzik be, holott fontos lenne a szociológusok számára is.

1989-ben egy kanadai szerzőtrío a felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárak cenzúrajelenségeit vizsgálta⁵. Vizsgálatuk szerint széles témakörben lehet cenzúrajelenséget tapasztalni: a dietás étrendeken keresztül a történelmi revizionizmusig és a homoszexualitásig. A „zárt” anyagban két fő csoportot ismertek fel: az egyikbe tartozott az istenkáromlás és az okkultizmus, míg a másikba a szexualitás. Utóbbiban (meglepő módon) nemcsak pornográf kiadványokat találunk (mint a *The Act of Love*, Ciive Bell: *The Intimate Marriage*, Mary Howes: *Lying in Bed*), hanem még a *Playboy* és a *Sports Illustrated* (!) c. folyóiratokat is, utóbbinak az ún. „swimsuit” (úszódressz) kiadását. A kérdezett könyvtárosok a *Not a Love Story* c. filmhez hasonlóan ide sorolják a szexterápiában használt videokazettákat is, mert szerintük azok provokatívok, megalázzák a nőt, s az olvasók „nem érettek ahhoz, hogy felelősséggel használják” (s ez utóbbit ugyan ki állapítja meg, avagy kísért a jó öreg Hoffmann szelleme? – E.M.) Ugyanígyen támadás érte Tom Homer: *Jonathan Loved David. Homosexuality in Biblical Times* c. könyvét, sőt még a *Library of Congress* homoszexualitásra vonatkozó tárgyszavait is.

Mindez meglepő, főleg azután, ha rájövünk, negyedszázada sokkal liberálisabbak voltak e kérdésben. Példamutató Eli M. Oboler írása⁶, aki mint mondja, az effajta irodalom ellenzésének elsősorban generációs okai vannak, így aztán a fiatalok nem juthatnak hozzá azon könyvekhez, amit olvasni szeretnének, esetleg csak akkor, ha elérik a „bűvös 18-at”. Mint írja, nem lehet tudni, hogy mi az erkölcsös, éppen ezért az „utolsó cenzorok

a földön a könyvtárosok”, holott „az igazi könyvtáros a szabadságért, a kutatásért lenne, új és jobb válaszokat találna a kérdésekre.”

A nyugati országokban egyre inkább az a törekvés, hogy az olvasók szabadon, megkötések nélkül használhassák, olvashassák, nézhessék a szex- és pomókiadványokat⁷. Nálunk bezzeg a kölcsönadásnál nem cenzúráznak, merthogy nincs mit: a kutató, de az egyszerű mezei olvasó is hoppon marad.

Végül megemlítem, hogy a nyugati országok nagy köz-és egyetemi könyvtáraiban külön szolgáltatásokat vezettek be a homoszexuális és leszbikus olvasók számára. A hatvanas évek eleje óta ugyanis a könyvkiadók a homoszexuális és leszbikus olvasók igényeire is gondolnak. És ezek az anyagok helyet kapnak az ottani könyvtárakban. A Library of Congress sem elégedett meg a „Homosexuality” vagy „Gay” tárgyszavakkal, hanem ezeket tovább osztotta. Ez nem is csoda, mert idővel külön e témára specializálódott kiadók születtek, az USA után Európában is, mint pl. a (nyugat-)berlini Gmünder (és az a legtermészetesebb, hogy a Gmünder-féle könyvek, férfi-aktalbumok megtalálhatók a berlini Freie-Universität könyvtárában). Számos folyóiratuk napvilágot lát, mint az Advocate, Journal of Homosexuality, International Gay Men's News, Women's Review of Books, Sojourner, Belle Lettres. S a Lambda Book report számai ezeket és a hasonló anyagot is referálják. Megemlítem, hogy megjelent egy kifejezetten homoszexuális filmekkel foglalkozó kitűnő, példamutató értékű filmográfia is Hermann J. Huber tollából⁸. Az USA-ban az ALA keretén belül külön homoszexuálitással és leszbikus szerelemmel foglalkozó könyvtárcsoport is alakult (The American Library Association's Gay and Lesbian Task Force). Kiadásukban jelent meg 1990-ben, Cal Gough és Ellen Greenblatt szerkesztésében a Gay and Lesbian Library Service c. kiadvány. Amszterdamban pedig egy kizárólag homoszexuális anyagot gyűjtő könyvtár is létezik Homodok néven.

Helyzetkép itthonról

Elég siralmas. Könyvtáraink és könyvtárosaink előtt fehér foltként jelenik meg a szex- és pornóirodalom, s a többség hajlamos arra, hogy mindezt „trash” jelzővel illesse. Így aztán

majdhogynem katasztrofális a helyzet. Tudniillik még a legalapvetőbb szexológiai (tehát nem pornó!) művek sincsenek meg hazai könyvtárakban. Legalábbis arra utal az a tény, hogy William H. Masters – Virginia E. Johnson: Human sexual response c. könyvét könyvtárközi kölcsönzésben a British Librarytól kaptuk meg⁹.

Eleddig a szexirodalom feltárása sem történt meg. 1975-ben ugyan megjelent egy hazai kiadású bibliográfia¹⁰ a miskolci megyei könyvtár munkatársainak köszönhetően, de az eltelt majd' két évtizedben nem lehettünk hasonló törekvés tanúi. A téma úgy látszik, Miskolcon marad, mert a Miskolci Bölcsész Egyesület Könyvtára munkatársainak szerkesztésében hamarosan napvilágot lát egy szexbibliográfia, -filmográfia. A jelenleg „sajtó alá rendezés” állapotában leledző anyag tartalmazza a hazai szex- és pornókönyvek, folyóiratok, filmek jegyzékét, illetve a legjelentősebb külföldi anyagot. Különös teret szenteltünk a homoszexualitás és leszbikus szerelem kérdésének, s mint ilyen itthon ez egyedülálló vállalkozás. (Remélhetőleg 1993 második felében az érdeklődők nyomtatott állapotban is kezükben tarthatják a művet.)

Miért ne álljuk útját a szexkiadványok könyvtári megjelenésének? Először is azért, mert hasznos lehet. Aszódi Imre szerint a szex nem sablon: ezáltal lehet informálódni, kommunikációt tanulni, fantáziát fejleszteni. Szilágyi Vilmos szintén felsorolja, hogy miért hasznos a pomográfia: csökkenti a szexuális bűnözést, nincsenek társadalmi szempontból káros hatásai, elősegíti a helyes szexuális beállítottság kialakulását stb.

Ne felejtjük el, hogy az ilyen anyag megjelenésével bizonyára növekedne az olvasók száma. Tudniillik mindazok, akik eddig – a könyvtár arisztokratikus, elkülönülő jellege miatt – kizorultak az olvasók közül, lévén az ők kedvenceit (ami az ún. intelligencia szemében szemét) a könyvtár eddig kirekesztette, most talán utat találhatnának a könyvtárhoz. „A dolog nyitja talán az ilyen olvasmányhoz való hozzáállásunk módjában van. Ha a pomó szerelmi regényhez úgy viszonyulunk, mint olyan szöveghez, amelynek per definitionem nem lehet semmiféle értéke, akkor nem is találunk benne semmilyen irodalmi értéket. Ha viszont nyílt a hozzáállásunk, feltételezve a lehetőséget, hogy az ilyen irodalomban is megvalósulhat a kreativitás, akkor azt meg is találjuk... Nem kell tőlük sokat várni, de épp tagadni sem kell minden értéküket... A superirodalom és a szub-

irodalom között nem táng abszolút szakadék.”¹¹ Arról nem is beszélve, hogy a szex- és pornóirodalom (bármily pejoratív is az értelme) fontos szerepet tölthet be a szakemberképzésben, akár pszichológusokra, akár szociológusokra, néprajzkutatókra, történészekre, filozófusokra¹² vagy irodalmárookra gondolok (ld. pl. Löwy Árpád verseit a századelőről, vagy a középkori pajzán énekeket stb.). Elég megnézni bármely külföldi pszichológia vagy szociológia egyetemi tankönyvet: külön fejezetet szentelnek a szexualitásnak és pornográfiának. Újabban a hazai felsőoktatás is teret ad e témának.

Vagyis a szex- és pomókiadványok beszerzése, rendelkezésre bocsátása terén is haladó szemléletűnek kell lenni, mert nem a könyvtár(os) feladata az erkölcsök javíthatása. A könyvtárak egyre inkább a szolgáltató szférába kell tartoznia, s abba bizony e kiadványok is beleférnek. S ez még nem jelenti azt, hogy a piros lámpát ki kell akasztani az ajtó fölé.

Köszöntettel tartozom mindazoknak, akik a kéziratot átnézték, munkámat ötleteikkel, tanácsaikkal segítették, különösen dr. Aszódi Imre egyetemi docens, az orvostudomány kandidátusa és ifj. dr. Fedor István pszichológus.

Irodalom

- LÁNYI András: „Főnök, akarja az ondót?” Pornó a standokon = Budapesti Könyvszemle, 1990. 2.évf. 2.sz. 232-240.p.
- Ld. az azóta megszűnt Apolló c. folyóirat 1.évf. 1. számát vagy SZILÁGYI János: Magda asszony álma... Közlés vagy pornográfia = 168 óra, 1989. 1.évf. 4.sz. 20.p.
- BUDAI Anikó: Hogyan készül a honi pornó? = Esti Hírlap, 1992. jún. 12.
- SEWELL, Robert G.: Trash or treasure? Pop fiction in academic and research libraries = Coll.Res.Lib., 1984. 45.évf. 6.sz. 450-461.p.
- SCHRADER, Alvin M. – HERRING, Margaret – DESSA, Catriona: The censorship phenomenon in college and research libraries. An investigation of the Canadian Prairie Provinces, 1980-1985 = Coll.Res.Lib., 1989. 50.évf. 4.sz. 420-432.p.
- OBOLER, Eli M.: The grand illusion. Sex: censorship or guidance? = Libr.J., 1968. 93.évf. 6.sz. 1277-1279.p.
- A témáról bő irodalom áll rendelkezésre. Pl. HAAG, Ernest van den: The case for pornography is the case for censorship and vice versa. = Esquire, 1967 May. 134-135.p.
OBOLER, Eli M.: Fear of the world. Censorship and sex. – Metuchen : Scarecrow Press, 1974.
POPE, Michael: Sex and the undecided librarian. A study of librarians opinion in sexually oriented literature. – Metuchen : Scarecrow Press, 1974.
ROBOTHAM, John – SHIELDS, Gerald: Freedom of access to library materials. – New York : Neal-Schuman, 1982.
- HUBER, Hermann J.: Gewalt und Leidenschaft. Homosexualität in Film und Video. – 2. Aufl. – Berlin : B. Gmünder, 1984.
- Ami azt illeti, a külföldi videofilmekkel sem könnyű a helyzet. Nem árt tudni, hogy az Oscar-díjas Sylvester Stallone egy szexfilmben kezdte pályafutását. Hasonló helyzet, mikor e sorok szerzőjét felkérték egy fiatal amerikai színész, Johnny Depp életútjának, filmjeinek bemutatására. Depp pár évvel ezelőtt a Private resort c. szexfilmben kezdte karrierjét. A filmhez aztán egy fél évi utánjárással, a Library of Congress, a Tri-Star és az Intercom segítségével lehetett hozzájutni.
- CSISZÁR Jolán – CSÓRY Lászlóné: Szerelem, házasság, család. Ajánló bibliográfia. – Miskolc : II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 1975.
- MURSIĆ, Miljenko: A pornó szerelmi regények elviselhetetlen könnyedsége = Erotika, 1990. 6.évf. 66.sz. 88-93.p.
- Néhány cím – Izellőként – a szerelem- és szextörténet, filozófia témaköréből:
NAGY Dénes: Beszéd a szerelemről. – Bp. : Hornyánszky ny., 1907.
FREY József: A prostitúció történetéből. – Bp. : Apostol ny., 1924.
RÁTH-VÉGH István: A szerelem regényes életrajza. – Bp. : Cserépfalvi, 1942.
ORTEGA Y GASSET, José: A szerelemről. – Bp. : Bibliotheca, 1942.
ROWSE, Alfred L.: Homosexuals in history. – New York : Putnam, 1984.
Fejezetek a szexualitás történetéből. Szerk. Oláh Tamás. – Bp. : Gondolat, 1986.
SZÉKELY András: A szerelem krónikája, avagy az eróтика kultúrtörténete. – Bp. : Officina Nova, 1988.
DOVER, K.J.: Greek homosexuality. – Cambridge : Harvard Univ.Press, 1989. stb.